

ЦЕФТА – јачање конкуренције и слабљење монопола

Успостављање зоне слободне трговине у региону југоисточне Европе на основу Меморандума о либерализацији и олакшицама у трговини који је потписан јуна 2001.године у Бриселу, у оквиру пакта стабилности, приступиле су Албанија, БиХ, Бугарска, Хрватска, Македонија, Молдавија, Румунија и СР Југославија. Потписивањем меморандума постављена је основа склапање билатералних споразума између земаља ЈИЕ и успостављена мрежа од 28 споразума, на принципу Општег споразума о трговини и царинама (ГАТТ-1994) и Споразума о оснивању Светске трговинске организације СТО. Идеја о јединственом мултилатералном споразуму о слободној трговини у региону појавила се потребом рационализације спровођења споразума и стварања већег степена предвидивости, али и као последица компликоване мреже великог броја споразума.

Основни циљ замене мреже билатералних споразума о слободној трговини јединственим Споразумом су били –

- Повећање обима међународне трговине и директних инвестиција у ЈИЕ,
- Даља либерализација и олакшавање трговине,
- Повећање степена хармонизација и транспарентности,
- Јачање регионалне сарадње,
- Олакшано администратирање владама у трговини и трговинским режимима,
- Обезбеђење ефикасног механизма решавања трговинских спорова између уговорних страна,
- Допринос даљем развоју односа потписница са ЕУ и пуној интеграцији у систем међународне трговине.

ЦЕФТА 2006. потписале су републике Албанија, БиХ, Бугарска, Хрватска, Македонија, Молдавија, Румунија, Црна Гора, Србија и привремена административна комисија УН на Косову у име Косова.

ЦЕФТА је модеран и свеобухватан Споразум о слободној трговини у региону југоисточне Европе. Њиме је унапређен процес либерализације трговинског режима, који укључује и увођење савремених стандарда у области трговинске политике и конкуренције, државне помоћи, јавних набавки, интелектуалне својине и трговине услугама у складу са правима и процедурама СТО. Реализација споразума треба да води повећању обима трговине у региону, већој јавности и прегледности пословања. Укључивањем у паневропску зону дијагоналне кумулације порекла производа и ствара се нови оквир за трговину и инвестиције, што ће утицати на повећање запослености и општи економски развој.

Принципи на којима се темељи израда Споразума су –

- Надовезивање на постојеће билатералне споразуме о слободној трговини,
- Базирање на постојећем ЦЕФТА споразуму уз допуну нових области – услуга, интелектуалне својине, јавне набавке и инвестиције,
- Усклађивање са прописима и процедурама СТО,
- Усклађивање са Меморандумом о либерализацији и олакшању трговине,
- Хармонизација материје билатералних споразума ради повећања транспарентности и предвидљивости,
- Обезбеђивање институционалног оквира за управљање Споразумом, контролу ефикасности и примену истог.

Предности ЦЕФТЕ 2006 су-

- Слободан проток људи, робе и идеја, вишеструко повећање размене, усклађивање привредног развоја, сварање знатно већег тржишта и побољшање привредне ситуације,
- Повећање прилива страних инвестиција у региону, на које ће знатно утицати стварање јединственог тржишта,
- Подизање технолошког нивоа производње, продуктивности, ефикасности и примене савременог менаџмента, као ефекти тржишних услова пословања,
- Обезбеђивање потрошачима већег стандарда кроз разноврснију понуду квалитетније и јефтиније робе,
- Убрзавање процеса приступања СТО и ЕУ.

У оквиру текста ЦЕФТЕ који је распоређен у седам поглавља, интересантно је осврнути се на тему **Општих одредби из главе V. где су између осталог дефинисана и правила конкуренције – државни монополи, правила конкуренције међу предузећима, правила о заштити контингента, дампинг и опште заштитне мере и остало.** Према овом члану Споразума:

- Државни монополи и државна предузећа морају се прилагодити одредбама Уговора о оснивању ЕЗ (чл. 81., 82. и 86.) и правилима СТО;
- Забрањени су споразуми/уговори којима се утврђују куповне или продајне цене или др. Услови трговине;
- Забрањени су споразуми/уговори којима се ограничава и контролоше производња, тржиште и технички развој
- Забрањени су споразуми/уговори којима се дели тржиште или изори набавке;
- Забрањују се примена неједнаких услова пословања и условљавањем закључивања споразума додатним обавезама које нису предмет споразума.

То је област којом ћемо морати доста да се позабавимо.

Милиони потрошача у Србији и свим земљама региона, које би до краја првог полугођа ове године требало да ратификују споразум о зони слободне трговине, ЦЕФТА, надају се да ће осетити његове благодети у виду боље и квалитетније понуде, али и нешто нижих цена. Иако би за логично било очекивати да ће до тога довести заостравање конкуренције, не постоје никакве гаранције да ће се то и десити. Снажни монополи, наиме, представљају, главну сметњу том, за потрошаче позитивном развоју

ситуације, јер интереси неколико, у регионалним оквирима прилично моћних компанија, битно се разликују од интереса милиона грађана.

ЦЕФТА ће свакако више користи донети привредама које производе квалитетну робу, која има потребне сертификате и која је ценовно конкурентна. У сваком случају, стварањем ЦЕФТА прошириће се тржиште и за наше, али и за произвођаче из суседних земаља, јер ће се и њима отворити могућност већег присуства на српском тржишту, а самим тим ће и потрошачи у Србији имати могућност већег избора. Међутим, не очекују да ће ЦЕФТА, сама по себи, довести до таласа појефтинјења. Обарање цена зависи, наиме, од конфигурације тржишта. Ако је оно подложно монополизацији или картелизацији, онда ни стварање шире зоне слободне трговине неће аутоматски разбити те картеле. Тај посао, по њиховом уверењу, прво мора да се одради на националном плану, у свакој чланици ЦЕФТА, активирањем антимонополских инструмената. То је услов да корист од стварања ЦЕФТА осете и потрошачи, наглашавају добри познаваоци прилика у региону и стручњаци за спољну трговину, уз објашњење да је логика монопола свуда иста, а њих има у скоро свим земљама региона.

Имајући у виду структуру спољнотрговинске размене Србије са светом у којој доминирају полуфабрикати и сировине, као и висок дефицит који резултира мање или више из тако структуриране привреде, поставља се и питање конкурентности извозно оријентисане понуде. Суфицит у извозу вредан 160 милиона долара Србија је остварила у размени хране (75 мил.долара у извозу воћа и поврћа и 85 мил.долара кдо житарица и производа од њих). То је такође проблем са којим ћемо се брзо суочити, јер Србије има мало квалитетне робе која би могла бити конкурентна на страном тржишту.Роба намењена извозу не само да није конкурентна по квалитету, већ и по цени, дизајну, амбалажи. Цене производа су у просеку за око 20% више од истих на иностраном тржишту, а то у знатно повећаној конкурентској борби и све софистициранијој понуди има веома малу пролазност. С обзиром на дисконитуитет у снабдевању потребним квалитетним увозним сировинама и недовољној финансијској подршци извозно оријетисаној привреди или бар оној која би то могла бити, на домаћем тржишу се дуго објективно и не може постићи виши квалитет ни смањити трошкови производње. Тако су и изостали ефекти на остваривању конкурентније цене, на маркетинг акцијама, на прилагођавању светским стандардима. Без менаџера са високим степеном визије развоја на микро и макро нивоу нема значајнијег искорака српске привреде на светско тржиште.

Све чланице ЦЕФТА током транзиције само су делимично успеле да промене наслеђену привредну структуру, али се нису у потпуности избориле са монополимима. У сваком случају, против монопола се треба борити управо јачањем конкуренције, између осталог и кроз овакве аранжмане, као што је ЦЕФТА, и да је при том важна улога државе, односно антимонополске комисије, чији је задатак да укаже и на тржишне девијације и отклони их кроз либерализацију спољне трговине. Ни једна земља, ма како развијена била, не може се у потпуности изборити са монополским структурама, које се, вођене логиком интереса, увек јављају, и њихов удео и значај могу се увелико смањити и то искључиво јачањем конкуренције.

Уз подсећање да је слободан проток робе у региону био загарантован и ранијим, билатералним споразумима, нови мултилатерални споразум омогућиће да се роба, без икаквих ограничења, несметано креће унутар ЦЕФТА, уз истовремено смањење трошкова. Фирмама, навиклим на државну заштиту, ЦЕФТА неће бити по мери. Она ће

заострити конкуренцију и сасвим је извесно да ће неке домаће фирме изгубити део купаца. Произвођачи ће кроз јачу тржишну утакмицу, коју намеће ЦЕФТА, заправо почети да се прилагођавају и за наступ на тржишту Европске уније. Суштина ЦЕФТА, као почетног степена интеграције и јесте да створи повољније услове за произвођаче и потрошаче, да и једнима и другима пружи нове могућности. За произвођаче је то, по њеним речима, својеврсни тренинг за много оштрију конкуренцију, која их чека на тржишту ЕУ. Генерално, ЦЕФТА ће за добре фирме значити велику шансу, а за лоше корак ближе стечају. Променом услова и начина пословања управо ће се појачати диференцијација између добрих и лоших, што је чак добар тренинг, први корак ка ЕУ у смислу прилагођавања пословне политике наших фирми новим стандардима, потпуно другачијем приступу иностраном тржишту, што појединим фирмама из Србије итекако недостаје и управо ће се ту правити најоштрија селекција.

Са променом услова пословања неопходно је боље организовати потрошачко друштво на начин тако да се бар приближимо искуствима развијених земаља, без обзира што услови за то нису уопште тешки. Јасна и доследна примена нових прописа и правила у које се може убројити и формирање ЦЕФТА, свакако ће допринети побољшању постојећих односа на тржишту. То ће утицати корективно и позитивно на конкуренцију и самим тим смањити утицај монопола. Дефинитивно опредељење за тржишни и профитни начин пословања и размишљања, предузетништво и власничка трансформација привреде, представља широку, али неопходну основу да се на савремен начин реши и питање организовања и заштите интереса потрошача у Србији. Ако се погледа шта је на том плану урадила Влада Србије, не може се наћи оправдање што није, бар морално, ако не и неким мањим средствима подржала и помогла акције невладиних, непрофитних организација за заштиту потрошача, између којих не постоји потребан степен координације.

Контакти: др Владана Хамовић, др Јонел Субић, Институт за економику пољопривреде, Београд, Волгина 15, Телефон 011 2972 842, vladana_h@mail.iep.bg.ac.yu, jonel_s@mail.iep.bg.ac.yu